

ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ МОВ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

THE STUDY OF LANGUAGES FOR SPECIAL PURPOSES IN MODERN LINGUISTICS

Курбаль-Грановська О.О.,

orcid.org/0000-0002-2635-4689

доктор філософії,

старший викладач кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету

У статті здійснено комплексний аналіз розвитку, класифікації та функцій мов спеціального призначення (LSP) як окремого напрямку сучасного мовознавства. Простежено еволюцію теоретичних підходів – від структурно-функціональних моделей до когнітивно-комунікативних і соціолінгвістичних парадигм.

Висвітлено багаторівневу природу фахових мов, які поєднують термінологічну точність, морфологічну впорядкованість і прагматичну адекватність професійного дискурсу. Узагальнено головні тенденції міжнародних та українських досліджень, визначено внесок дослідників, що розглядають мови спеціального призначення не лише як мовну підсистему, а й як інструмент концептуалізації знань. Зосереджено увагу на співвідношенні терміна й когніції, ролі метафори, аббревіації та композитів у процесі когнітивної економії.

Описано критерії класифікації фахових мов за рівнем абстрактності, сферою функціонування та комунікативною метою, окреслено горизонтальний (галузевий) і вертикальний (функціональний) поділ. Доведено, що фахові мови є динамічними комунікативними системами, розвиток яких зумовлений технологічними інноваціями, глобалізацією та цифровізацією, що формують нові гібридні жанри професійного спілкування.

Запропонований системний підхід поєднує когнітивні, структурні й прагматичні параметри, підкреслюючи значущість мов спеціального призначення у забезпеченні точності, стандартизації та міжнародної наукової взаємодії. Встановлено, що дослідження фахових мов має провідне значення для перекладознавства, термінографії та корпусної лінгвістики.

Додатково наголошено на значенні фахових мов у розвитку міждисциплінарної співпраці та міжнародного обміну знаннями. Цифровізація професійного дискурсу покращує формування мультилінгвальної компетентності та впровадження нових форматів навчання. Інтеграція корпусних технологій і машинного перекладу відкриває можливості для автоматизації термінологічного аналізу та гармонізації терміносистем.

Результати дослідження можуть бути застосовані у лінгводидактиці, перекладацькій практиці та стандартизаційних проєктах. Запропоновані положення сприяють розвитку єдиних методологічних засад вивчення спеціалізованої комунікації.

Ключові слова: фахова мова, мова спеціального призначення, термінологія, професійна комунікація, класифікація, когніція, стандартизація, переклад.

The article provides a comprehensive analysis of the development, typology, and communicative functions of languages for special purposes (LSP) as a distinct field of linguistic inquiry. It traces the evolution of theoretical approaches to defining LSP, from structural and functional models to modern cognitive-communicative and sociolinguistic paradigms.

The paper emphasizes the multidimensional nature of professional languages, which combine terminological precision, morphological regularity, and pragmatic adequacy in professional discourse. The study reviews major trends in international and Ukrainian research, highlighting the contributions of scholars who conceptualize LSP as both a linguistic subsystem and a mechanism of knowledge representation. Attention is paid to the correlation between terminology and cognition, the role of metaphor and abbreviation in conceptual compression, and the interaction between national and specialized linguistic norms.

The article also analyzes criteria for classifying professional languages according to abstraction level, domain, and communicative purpose, outlining horizontal (disciplinary) and vertical (functional) differentiation. It is proved that LSPs are dynamic communicative systems shaped by technological innovation, globalization, and digitalization, expanding beyond traditional fields into hybrid online genres.

The systematic approach proposed integrates cognitive, structural, and pragmatic perspectives and underscores the significance of LSPs in ensuring accuracy, standardization, and international scientific exchange. The study concludes that understanding LSP evolution and typology is essential for translation studies, terminology management, and corpus-based modeling of professional discourse.

Furthermore, the article underlines the relevance of LSP research for interdisciplinary collaboration and international knowledge transfer. It shows that digitalization transforms traditional domains of professional communication and enhances multilingual competence. The integration of corpus tools and machine translation supports the automation of terminological analysis and promotes linguistic interoperability.

The results obtained contribute to the development of unified methodological frameworks for studying specialized communication. The findings can be applied in linguodidactics, translation training, and terminology standardization projects.

Key words: language for special purposes, terminology, professional communication, classification, cognition, translation, standardization.

Постановка проблеми. Мови спеціального призначення або фахові мови стали предметом системного аналізу у світовому мовознавстві з середини ХХ ст. Виникнення зумовлено потребами наукового й технічного прогресу, зростанням кількості спеціалізованих сфер діяльності, що вимагають точності й стандартизації комунікації.

Формування фахових мов пов'язане із процесами диференціації знань, розширенням термінологічних систем і зростанням міждисциплінарних зв'язків у сучасній науці. Вони функціонують на стику когнітивної, соціальної та прагматичної площин, поєднуючи інструментальні функції професійного спілкування з епістемічною – відображенням структури наукового мислення.

Фахові мови є не просто технічними кодами певних галузей, а складними комунікативними системами, у яких мова виступає засобом категоризації знань, фіксації наукових концептів і трансляції досвіду. Вони забезпечують ефективну взаємодію між фахівцями різних дисциплін, сприяють обміну інноваціями, інтегрують наукову спільноту у глобальний інформаційний простір. Звідси випливає важливість дослідження закономірностей функціонування таких мов у синхронії та діячності – від традиційних галузевих підмов до сучасних цифрових форматів професійної комунікації.

Крім того, в умовах інтернаціоналізації освіти та науки фахові мови дедалі частіше стають об'єктом перекладознавчих і педагогічних студій, адже їхнє засвоєння визначає рівень професійної мобільності спеціалістів. В українському мовознавстві проблематика LSP набуває особливої ваги у зв'язку з інтеграцією в європейський освітній і науковий простір, що потребує гармонізації терміносистем, створення стандартизованих класифікацій і електронних корпусів

За підрахунками дослідників, у світі існує близько 500 мов для спеціальних цілей [1, с. 420]. Такий масштаб засвідчує значущість фахових мов як складника сучасної мовної системи. Із 1977 року в Європі регулярно відбуваються симпозиуми, присвячені дослідженню мов спеціального призначення. Ювілейний ХХ симпозиум 2015 року у Відні, присвячений темі *Multilingualism in Specialized Communication*, засвідчив переорієнтацію лінгвістичних студій у напрямі багатомовності та цифровізації спеціалізованих комунікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних учених, що заклали теоретичні засади дослідження фахових мов, варто згадати В. Шмідта [3], Л. Гофмана [2], Р. Пелку й Д. Мьона [4]. Вони розглядали фахову мову як комунікативний інструмент, що забезпечує точне розуміння між спеціаліс-

тами певної галузі. В українському мовознавстві значний внесок зробили Т. Кияк [5], В. Вискушенко [7], Н. Гимер [13], І. Павлюк [6], Н. Дулепа [12] та ін. Дослідники розглядають фахову мову як підсистему національної мови, що функціонує в межах певного соціального прошарку й забезпечує професійну комунікацію. Функціональний аспект розвитку фахових мов висвітлено у працях К. Флюка [9], Е. Георгієвої [10], а прагматичний і перекладознавчий – у дослідженнях Т. Кияка та І. Кочан [5; 11]. Попри наукову зацікавленість, і досі не вироблено єдиного підходу до трактування термінів «фахова мова», «мова професійного спілкування», «мова спеціального призначення». Дискусійним залишається питання про межі фахової мови відносно загальнонаціональної. Частина науковців розглядає її як самостійну підсистему, інші – як варіант літературної мови з обмеженим функціональним діапазоном [5; 7]. Недостатньо опрацьовано питання морфолого-синтаксичних відмінностей фахової мови та зв'язку з когнітивними особливостями наукового мислення.

Постановка завдання. Метою статті є систематизація підходів до визначення, функцій і класифікацій фахових мов, а також аналіз основних ознак фахових мов у сучасному мовознавстві. Для досягнення мети передбачено: (1) простежити історію становлення поняття «фахова мова»; (2) визначити головні функції фахових мов; (3) проаналізувати критерії класифікації; (4) з'ясувати співвідношення фахових і загальнонаціональних мов; (5) окреслити перспективи подальших досліджень фахових мов.

Методологічні засади дослідження фахових мов спираються на міждисциплінарний підхід, що поєднує структурно-семантичний, когнітивний, комунікативно-прагматичний та соціолінгвістичний напрями [2; 5; 7]. Структурний підхід аналізує граматичні й лексичні особливості терміносистеми [7]. З позицій когнітивної лінгвістики, фахова мова – відображення професійної картини світу, у якій терміни вербалізують спеціалізовані концепти [4; 5]. Комунікативно-прагматичний аспект охоплює жанри професійного дискурсу (звіт, інструкція, патент, стаття, договір) [9; 10; 11], а соціолінгвістичний пояснює роль фахових мов у професійній стратифікації суспільства [6; 7].

Когнітивно-семантична природа мов спеціального призначення визначається термінологічними полями, у межах яких відбувається концептуалізація знань [4; 5]. Термін має не лише денотативне, а й операційне значення [2; 4]. Часто використовуються метафоричні та метонімічні моделі (*information highway*, *cloud storage*, *gene editing*) [9; 10]. Характерною є тенденція до когнітивної еконо-

мії [3; 7], що зумовлює активне використання аббревіацій, акронімів, композитів і номінативних словосполучень типу *risk management system, language processing unit, renewable energy sector* [2; 8].

Проблематика перекладу фахових мов має ключове значення для міжкультурної комунікації [5; 11]. Переклад термінів вимагає урахування трьох рівнів відповідності: денотативного, системного та прагматичного [11; 12]. Праці Т. Кияка, І. Кочан, В. Вискушенка демонструють, що адекватність забезпечується передачею когнітивного змісту, а не буквальним добром форм [5; 7; 11]. У технічних і правничих текстах уживаються калькування, дескриптивний переклад, функціональні аналоги; напр., *compliance policy* може відтворюватися як політика відповідності, система внутрішнього контролю, нормативна політика [5; 12].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Фахова мова – функціональний різновид національної мови, що орієнтується на потреби професійної сфери; її основу становить терміносистема, що забезпечує точність номінацій та однозначність тлумачення понять [4, с. 26]. Основні функції: комунікативна, номінативна, інформаційна. Морфолого-синтаксичні ознаки: іменниковість близько 40%, переважання теперішнього часу, пасивних конструкцій і складних термінів-композитів [7, с. 64]. Відмінність між фаховими та загальнонаціональною мовою полягає у сфері вживання; фахова мова є продовженням літературної, але має власний набір одиниць і жанрових норм [5]. Класифікаційні підходи запропонували Л. Гофман [2] та Е. Вюстер [8], які виокремлюють п'ять рівнів за ступенем абстрактності: теоретичні науки; експериментальні науки; прикладні науки і техніка; матеріальне виробництво; сфера обслуговування.

В українській традиції застосовується горизонтальний (за галузями знань) і вертикальний (за рівнем абстрактності) поділ [7, с. 65]. Горизонтальний і вертикальний поділ відображає структурну різноманітність професійного дискурсу; водночас цифровізація, мультилінгвізм і глобальні комунікації модифікують типологію підмов і їхні межі.

Таким чином, горизонтальний і вертикальний поділ фахових мов відображає структурну різноманітність сучасного професійного дискурсу та дозволяє комплексно описати внутрішню організацію терміносистем. Проте класифікаційні підходи не залишаються статичними: динаміка суспільного розвитку, поява нових галузей знань і цифрових форм комунікації зумовлюють появу нових різновидів фахових підмов і трансформацію їхніх меж. Саме тому в останні десятиліття дослідники дедалі частіше звертають увагу на функціонування спеці-

альних мов призначення у цифровому середовищі, де відбуваються істотні зміни в структурі, жанрах і способах передавання спеціалізованої інформації.

Сучасний етап розвитку фахових мов характеризується появою гібридних жанрів онлайн-дискурсу (технічний блог, науковий форум, електронний підручник), скорочених форм запису та візуально-вербальних структур (інфографіка, таблиці, схеми) [9; 10]. Професійна термінологія дедалі частіше циркулює в неформальних онлайн-середовищах, що стимулює часткову десакралізацію спеціальної лексики [7; 13]. Одночасно поширюються цифрові корпуси (напр., *British Academic Written English Corpus, Corpus de Español Científico*), які забезпечують кількісний і контекстуальний аналіз фахових одиниць і підтримують створення електронних термінобаз, систем перекладу та моделей автоматичного розпізнавання спеціалізованих структур [8; 10; 11; 13].

Перспективами подальших досліджень є:

- (1) формування когнітивно-комунікативної моделі LSP [5; 7];
- (2) розроблення методики навчання фахових мов у вищій школі з інтеграцією лексико-граматичного, перекладацького й прагматичного компонентів [11; 12];
- (3) порівняльні дослідження міжмовних інтерференцій у терміносистемах (медицина, юриспруденція, IT) [6; 7; 11];
- (4) уніфікація української термінології відповідно до міжнародних стандартів ISO та практик ЄС [2; 8];
- (5) аналіз гендерного та етичного виміру професійного дискурсу в медіа, освіті та соціальних науках [9; 10; 13].

Висновки. Фахові мови посідають центральне місце у структурі сучасного мовного простору, оскільки вони не лише обслуговують спеціалізовану комунікацію, а й формують інтелектуальний каркас наукового й професійного знання. Їхня специфіка полягає в поєднанні когнітивної, номінативної та комунікативної функцій, що забезпечують точність, однозначність і системність вираження понять у межах певної галузі.

Дослідження показало, що фахові мови розвиваються як динамічні підсистеми національних мов, відображаючи зміни у суспільному виробництві, науці, технологіях і міждисциплінарній взаємодії. Їм притаманна тенденція до когнітивної економії, стандартизації та уніфікації термінології, що сприяє підвищенню ефективності професійної комунікації та точності передачі інформації. Водночас спостерігається процес розширення меж мов спеціального призначення – від традиційних галузевих підмов до

нових цифрових, гібридних жанрів, які поєднують текстові, візуальні й мультимодальні компоненти.

Важливим напрямом розвитку є перекладознавче осмислення фахових мов, оскільки саме переклад забезпечує міжмовну та міжкультурну еквівалентність спеціалізованих текстів. Практика показує, що точність перекладу термінів досягається не буквальним відтворенням, а передачею когнітивної структури поняття в межах іншої терміносистеми. Це підкреслює необхідність розроблення методології перекладу фахових мов з урахуванням галузевих, прагматичних і соціокультурних чинників.

Сучасний етап розвитку фахових мов характеризується активним впливом цифровізації, мультилінгвізму та глобалізації. Новітні електронні корпуси і термінологічні бази даних не лише сприяють стандартизації терміносистем, а й відкривають можливості для автоматизованого аналізу, статистичного моделювання й побудови систем машинного перекладу. Такі технології розширюють емпіричну базу лінгвістичних досліджень і сприяють інтеграції української термінологічної науки у світовий контекст.

Наукова новизна статті полягає у комплексному підході до осмислення фахових мов як багаторівне-

вої комунікативної системи, що поєднує когнітивні, структурні та соціальні параметри. Зроблено спробу узагальнити критерії класифікації мов спеціального призначення й уточнити їхню роль у розвитку між-дисциплінарної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень убачаються у поглибленому когнітивно-семантичному аналізі термінологічних систем, розробленні електронних корпусів українських LSP, вивченні впливу штучного інтелекту на формування професійних мов і удосконаленні методики навчання фахових мов у вищій школі. Системне вивчення LSP дозволить не лише стандартизувати галузеві терміносистеми, а й зміцнити позиції української наукової мови у глобальному лінгвістичному середовищі

Фахові мови забезпечують стандартизовану комунікацію професійних спільнот, вирізняються точністю, нейтральністю, системністю і когнітивною спрямованістю. Їхня динаміка зумовлена соціальними потребами, технологічними інноваціями та інтернаціоналізацією терміносистем. Доцільно зосередити подальші студії на когнітивно-семантичному аналізі, корпусній інфраструктурі, впливі цифрових технологій і мультилінгвізму, а також на стандартизації та перекладознавчих порівняннях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Pelka R., Möhn D. Fachsprache als Kommunikationsmittel. Berlin : De Gruyter, 1985. 437 s.
2. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache: Eine Einführung. Tübingen : Narr, 1987. 278 s.
3. Schmidt W. Fachsprachen: Ein Lehrbuch. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1971. 312 s.
4. Möhn D., Pelka R. Fachsprachen: Grundlagen einer linguistischen Konzeption. Tübingen : Narr, 1984. 256 s.
5. Кияк Т. Р. Фахова мова як об'єкт лінгвістичних досліджень. Вісник КНЛУ. Серія Філологія. 2007. № 10 (1). С. 34–42.
6. Павлюк І. Б. Функціональні параметри фахової мови. Наукові записки НУ «Острозька академія». 2012. Вип. 23. С. 328–334.
7. Вискушенко В. О. Класифікація фахових мов: горизонтальний і вертикальний підходи. Вісник Житомирського державного університету. 2015. № 3 (81). С. 60–68.
8. Wüster E. Internationale Sprachnormung in der Technik. Bonn : Romanistische Arbeitshefte, 1969. 325 s.
9. Fluck H. Fachsprachen: Einführung und Bibliographie. Tübingen : Narr, 1996. 303 s.
10. Georgieva E. The Structure of Specialized Languages. Sofia : Sofia University Press, 2007. 156 p.
11. Кочан І. М. Структурно-семантичні ознаки українських фахових термінів. Лінгвістичні студії. 2008. Вип. 16. С. 84–90.
12. Дулепа Н. М. Функціональні аспекти фахових мов у сучасній лінгвістиці. Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія Філологія. 2014. Вип. 4. С. 88–94.
13. Гимер Н. О. Особливості функціонування фахових мов у професійній комунікації. Наукові записки ТНПУ. 2013. Вип. 2. С. 89–93.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 30.12.2025